Fra Det Kgl. Biblioteks tekstportal (tekster.kb.dk)

Titel: Philomusus om de Academiske Examina ere Videnskaberne og Lærdommen til Gavn eller Skade.

Citation: ”Philomusus om de Academiske Examina ere Videnskaberne og Lærdommen til Gavn eller Skade.”, i *Luxdorphs samling af trykkefrihedens skrifter 1770-1773: Række 1 bind 12*, ? hos J.G. Rothe Børsen nr. 8, 1771, s. 1. Onlineudgave fra Trykkefrihedens Skrifter: https://tekster.kb.dk/text/tfs-texts-1_012-shoot-workid1_012_009.pdf (tilgået 26. april 2024)

Anvendt udgave: Luxdorphs samling af trykkefrihedens skrifter 1770-1773: Række 1 bind 12

Ophavsret: Materialet er fri af ophavsret. Du kan kopiere, ændre, distribuere eller fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse.

Læs Public Domain-erklæringen

Philomusus om de Academiske Examina ere Videnskaberne og Lærdommen til

Gavn eller Skade.

Kiøbenhavn 1771.

Hos Joh. Gottlob Rothe, Kongel. Hof- og Universitets-Boghandler i No. 8. paa Børsen.

2
3

Forfatteren af upartisk Undersøgelse om de Academiske Examina ere Videnskaberne og Lærdommen til Gavn heller Skade, ivrer

sig meget imod de Academiske Overhørelser, og meener at det Grundiges og Vigtiges Forsømmelse i Skolerne ere dem meget at tilskrive. Den vittige Philokalus slaaer paa samme Stræng, Bene, saaledes slutte de, tælles, de veies ikke. Et unyttigt Præceptum giver ligesaa vel et Berømmelses-Tegn, som et vel lært Sprog, uagtet der er ingen Ligning i den Tid og Umage de koste at lære. Præcepta give da fleest Bene, de koste Lærerne minst Umage, og

4

Disciplernes Ærgierrighed forvolder, at de, begierlige efter at overgaae hinanden, tilsidesætte det Grundige for det Glimrende. Følgen bliver, at i hele Skole-Underviisningen bliver Udenads-Tøiet Hovedsagen. Jeg troer rigtig nok, at denne Straf ganske retfærdig vederfares nogle Examinatores, for deres alt for store, enten Lemfældighed eller Ligegyldighed; men mig synes ogsaa, at det er ubilligt, ved at tale i almindelige og ubestemte Udtryk, at giøre alle lige. Intet er heller lettere, end at afvælte Skylden fra sig selv paa andre. Rectorerne kunde klage over, at Professorene examinere ikke, men høre Lectier, og de igien skyde paa Rectorerne, der forgive dem med saadanne elendige Candidater, som de enten maatte vise af eller høre efter Bogen. Men vi ville følge Forfatteren Skrit for Skrit, for at see, om han har truffet de rette Aarsager til Skolevæsenets Forfaldelse hos os.

Pøbelen iblant de Studerende, tilstaaer jeg, lader sig nøie med at tælle Benene, uden at agte for hvilke Videnskaber de ere faaet; men de Skiønsomme giøre det vist ikke, og kan umulig giøre det, saa længe som et unyttigt Præceptum, der er blot et Hukommelses-Værk, fylder

5

ligesaa meget paa Listen, som Græsk eller Latin; det kommer nu kuns an paa, hvilke af Parternes Domme en Rector troer mest, til at giøre Slutning, enten hans Skole har staaet sig vel eller ilde. Er kun den, som examinerer en af Hoved-Videnskaberne, eller Sprogene saa skiønsom, at han veed at indrette sin Roes efter Fortjenester; han maa heller være for paaholden paa sine Æremærker, end for ødsel, at han ikke af Blødhiertighed giør Folk Uret, og bringes til den Forlegenhed, at han kan ikkun giøre liden eller ingen Forskiel imellem den duelige Candidat og Stymperen, fordi han gav Stymperen for meget. Naar saa skeede, vilde saadan en Herre kun giøre slette Figurer med sine mange Bene, naar hans Bene-Liste bar Vidne om hans maadelige Indsigter i det Grundige.

Jeg ønskede desuden, at man bar sig ad med at høre Latin, ligesom med de andre Sprog, at Candidaten tydede et Stykke i Bogen, og det af mange Aarsager. Først, ofte ere de Stykker, Examinator regner op, saa lange, at Candidaten har glemt det første, medens han giver Agt paa det sidste; undertiden er Examinators Maal utydeligt; de rives ud af deres Sam-

6

menhæng, og derved let kan forvilde Candidaten; og desuden ved det, at naar Examinator oplæser de

Stykker, han best erindrer sig, som altsaa ere hans Livstykker, skeer det, at der blive visse Spørsmaal, som jevnlig falde, og da dette bliver snart bemærket, mange ogsaa bruge at optegne Professorens Spørsmaal, finder Candidaten snart paa at føre sig dette til knytte. Candidaten er desuden vant til i Skolen at have Bogen for .-Ørne, og derfor holder jeg desmindre for, at man maa tage den fra ham paa Examens Dagen.

Ingen kan forstaae Sprogene tilgavns, uden at vide det almindelige af Folkes Antiqvitæter, Mythologie, den philosophiske og Statshistorien; og følgelig maatte disse Dele uomgiengelig kræves tillige med Sprogene, og Anledningen til at spørge derom, troer jeg beqvemmelig kunde tages af det forelagte Sted i Autoren. Candidaten burde og vide saa meget af Rhethoriken, at han kunde, naar der mødte en Figur, sige, hvad det var for en. Han skulde giøre Regnskab for det vigtigste af Historien i den angivne Autor, alt dette skulde han giøre Regnskab for paa Latin, vidste han mere, var det vel, og saa kunde man gierne skienke ham Sti-

7

len. Kunde han ikke dette, i det ringeste i det ene af Hovedsprogene, skulle han ikke antages, ihvor mange Bene han ellers havde. For Sprogene, og om man saa vil, for et Par Hoved-Videnskaber, skulle han ikke have Bene, men Caracterer af et andet Navn; hvoraf der dog skulle være flere end een, eftersom en Candidat kunde have giort større Fremgang heri, end en anden. Naar alt dette blev iværksat, skulde det neppe være at befrygte, at Præcepta længer blev Hovedsagen til den grundigere Lærdoms Skade.

Men hvor ansees Udenads-Tøiet som Hovedsagen, og hvori bestaaer dette? I de saa kaldte danske Skoler veed jeg nok, at Disciplerne lære Lectier paa Skolen, og der kan man med Rette sige, at Udenadstøiet er Hovedsagen; men jeg har aldrig hørt, at dette har været Brug i nogen Latinsk Skole. At Disciplerne holdes fra Lediggang; at de foruden en Stiil, de faae at giøre hiemme, nogen Tydning, de skal berede dem paa, saae et Par Lectier at lære uden ad, og at der, paa at høre disse, anvendes et Qvarteer af en Formiddags Læse-Timer. Alt dette holder jeg for meget nyttigt, og begriber ikke med hvad Ret man

8

kan sige, at Udenads-Tøiet er Hovedsagen i vore Skoler. En brav Skolelærer fordrer det ene ligesaavel som det andet, og det er ikke sagt, fordi en Discipel kan sin Lectie uden ad, at han derfor intet forstaaer deraf.

Dette er ingen Følge, fordi Lærebøgerne ere skrevne paa Latin. Duelige Lærere pleie at gaae dem igiennem for deres Disciple; det er desuden Brug i de fleste Skoler, hvilket jeg ingenlunde holder med, at Videnskaberne opsættes til de øverste Lectier, og naar en Discipel er kommen saa vit, er det Lærernes Skam, om Han ikke i saa mange Aar har lært saa meget Latin, siden dette er det eneste han har lært, at Han forstaaer gangbar Latin.

Jeg har intet imod, at Videnskaberne bleve baade i Skolerne lærte, og ved Academiet overherre paa Dansk. Imidlertid kan jeg intet nægte, at den Slutning, Forfatteren til Uparkisk Undersøgelse &c. bruger for, at Examen bør være paa Modersmaalet, er forekommet mig meget løierlig. Disciplerne, siger han, nødsages til at binde sig til et hvert Ord, fordi Lærebogen er skreven paa Latin, et Sprog, Hvori de ikke færdig kunde forklare sig; et Ord udeladt, og Meningen er borte, fordi de ikke

9

kunde sætte et andet Ord i Steden. De maa da meget nøie lære deres lectier uden ad, fordi de ikke kunde udtrykke sig paa Latin, og dette kunde de ikke, fordi de have saa meget at lære uden ad; med andre Ord: de maa lære uden ad, fordi de maa lære uden ad. Men lad dem og blive overhørte paa Dansk; dette skeer saa tit, og bliver aldrig nægtet af nogen fornuftig Examinator, allermingst ved de ferste Examina: Hvo vil v«re os da Borgen for at de ikke ligesaavel remse os nu en Dansk, som før en latinsk Lectie op? Jeg ønsker virkelig, at alle Examina vare paa Dansk, Magister-Conference og Theologisk attestaz allene undtagen, men af andre Aarsager: Vi fik vort Sprog beriget, og endog Ustuderede kunde med Nytte læse disse danske Lærebøger; herved blev den gode Smag og Videnskaberne meget udbredte; men der maatte ikke være et eneste latinsk Konstord deri, med mindre det allerede forhen var indlemmet i vort Sprog. Dette ville tillige lære vore Tydske Professorer, at legge sig lit mere efter det Folkes Sprog, de leve iblant.

Men om man endog kunde, troer jeg ikke der var tienligt, gandske at afskaffe Udenads-Lectier; at formindske Tallet af dem, har jeg

10

intet imod. Allene Paradigmata, ingen Glosebøger, ingen Gramatiker i noget af Hovedsprogene skulle læres uden ad. Gloser læres best af Tydning, og Sprogreglerne baade oplyses og fattes tydeligere under Autorernes Forklarelse, og de indsprænteres dybest i Hukommelsen ved en lidelig Anvendelse i Stilen. I Henseende til Theologie, holder jeg med Forfatteren af upartisk Undersøgelse, at den gierne kan undværes i Skolerne, allermeest holder jeg det for urimeligt at plage Børn med at lære et og det samme paa to Sprog.

Til Confirmation maa børn giøre Rede for deres Christendom, de maa ogsaa kunde Luthers Catechismus uden ad, og altsaa veed jeg ikke hvad Positionerne og Cathechesis have at giøre i Skolerne. Den smukke Philokalus giør forskiel imellem Christendm og Theologie, som imellem catechetisk og acroamatisk kundskab, og mener, at Disciplerne ikke kunde undvære denne sidste, af den Aarsag, fordi de ofte maa prædike, saasnar Examen er forbi.

Jeg holder saa vit med ham heri, at jeg troer, det er meget nyttigt, at unge mennesker tidlig øve sig i at prædike, for at anskaffe sig en sømmelig Frimodighed i en Alder, da de ha-

11

ve størst Tillid til sig selv, og baade lettest og lykkeligst efterligne først, og siden ved Vane giøre det naturligt og til deres eget, hvad de have optaget efter de beste Talere, fordi de skiønnede, at disse Toner, Miner og Gebærder i de og de Tilfælde & c. klædte disse vel. Og dette samme har og vor viise Monark anseet for saa vigtigt, at han har befalet slige Øvelser at begyndes i Skolerne selv. Anden Nytte eller Nødvendighed seer jeg ikke der er i disse Prædikener, og den allene er og tilstrækkelig nok, Hvorfor de bør beholdes; men aldrig troer jeg det er Philocali Alvor, at disse unge Talere udarbeide selv deres Prædikener; Positionerne skulle kun lit hielpe dem, og meget lidet mere end Pontoppidans Forklaring, naar der ingen gode Trøstere vare til, jeg meener Postiller og Haandskrifter. Jeg ville desuden, at ved Confirmationer skulle kræves mere af Latinske Discipler end af andre, de skulle lære: saadant et Compendium, som det Autor foreslaaer, men hele Sagen skulle overlades til Sogneherren allene, som anden Confirmation, og Theologie ikke kræves til første Examen, da Candidaten engang er overhørt deri.

12

Det er nu ikke mere Skik i de fleste Skoler, at lære Poeter uden ad, og jeg er glad over at dette er afskaffet, som var til ingen Nytte, hvor Poeternes Tydning blev dreven med den tilbørlige Iver, da man formedelst den iidelige Igientagelse, og den nøie Agt der gives paa hvert Ord, gierne kan remse hele Stykker op, uagtet man ei har haft det for som en Lectie.

Nu troer jeg ikke der bliver for mange Præcepta tilbage, Historie, Geographie, Philosophie, Astronomie og Physik. Her troer jeg vi have dem allesammen, thi Mathematik og Regnekonst har aldrig været Udenads-Lectier. En kort Lærebog hver af disse fem Videnskaber kan jeg dog ikke sige, er saa svært et Arbeide at lære udenad i en Tid af 7 til 8 Aar. Jeg vilde og have gyldige Beviis for mig, for den Skade der flyder af at lære udenad, og den maatte meget overveie det Nyttige deri, inden jeg ville raade til nogen Forandring i den Skik, som allerede er vedtagen; thi i hvor latterlig end Tingen forekommer Forfatteren til upartisk Undersøgelse; i hvor meget han spøger med den høilærde Examinator med sit Physiske Compendium i Haanden, saa har han dog hverken

13

spøgt eller leet nok til, at jeg skulde blive overbeviist. Jeg veed, at baade Cicero og Qvinctilianus, og den yngre Plinius meget have raadet til Udenadslæren, (memoriter discere, recitere,) mig synes og jeg seer gyldig Grund hertil. Man forsøge enten selv at lære daglig noget udenad, eller og give Agt paa dem, nærværende Skole-Indretning tvinger dertil; finder man ikke, at Arbeidet bliver immer lettere, og som i alt andet, saa kan man og forskaffe sig en Færdighed i at lære uden ad? Vanen giør at en Præst, og en anden øvet Talere, kan paa nogen Tid lære saa meget, som tager en Heel Time bort med at memorere, hvor ville ikke de Folk blive forlegne, som enten Stats-Angelegenheder eller Religionens Nytte paalegger den Nødvendighed, uden lang Forberedelse at holde lange og udarbejdede Taler til Folket, i Raadet, og for Monarkernes Throner, naar de ikke betimmeligen i deres unge Aar havde forhvervet sig en Lethed i at lære udenad?

Tingene desuden vi lære udenad, blive ved det Arbeide vi have med at lære dem, saa faste i Hukommelsen, og saa dybt indprentede, at næsten ingen Tidens Længde formaaer at udslette dem deraf. Man har ved at lære uden-

14

ad noget vist, (de Gamle kaldte det Loci,) at henbringe det til, man siden lærte friere, og giøre Begrebene derved bestandigere, og styrke Hukommelsen. Det skulle og giøre mig meget ont paa de eenfoldige Folks Vegne, som en ussel Opdragelse har berøvet en fuldstændigere Kundskab i Religionen, om den Skik at lære udenad blev aldeles fordreven af alle Skoler; den eenfoldige blev derved Magten betaget til at udøse sin Klage, og anraabe sin Skaberes Hielp, naar han var bestædt i Nød. Det er ikkun de mere oplyste, som ere i Stand til selv at sætte Bønner sammen, og skulle da den eenfoldige savne den Trøst, der følger af en ivrig Bøn, fordi han ei i hans unge Aar havde lært at bede. Man tage Catechismussen bort fra vore Bønder, og jeg er bange for at det vilde see bedrøveligt ud med deres Christendom, de iidelige Catechisationer uagtet. Jeg er saa langt fra at holde for, man giorde vel i at ophæve den i vore saa kaldte danske Skoler Udenads-Lære. Der læres uden ad saavel i de saa kaldte danske som latinske Skoler, og hvad der kan siges med eller imod

denne Skik paa det ene Sted, kan og, skiønt i en mindre eller større Grad, siges paa det andet. Jeg troer ikke det skader

15

at lære uden ud, naar der allene sørges for at Lærebøgerne ere gode, og de Examinerende passe paa, saaledes at indrette deres Spørsmaal, at De kan see, om Candidaten forstaaer, hvad han siger; og hvis ikke, give ham intet for sit Præceptum, i hvor got han end har kundet opregne det.

Saa skulle jo dog Bene-Characterene forblive, siden Præcepta og skal examineres! Ja, og hvad have de uskyldige Bene syndet? Hvert for sig have de ikke meget Værd, men samlede have de dog nogen, og ville faae mere ved en forbedret Indretning. Ja jeg tør endog under nærværende Forfatning opfodre enhver, som noget nøje kiender til det Academiske, og jeg er vis paa han skal sande med mig, ak det aldrig slaaer Feil, at den Discipel der overgaaer det sædvanlige i Bene-Summen, og ikke har, hvad man kalder nobilitas academica, at han og er en Person af et besynderligt Haab. Man rette nu Misbrugen, og saa bliver Bene-Listen et Recommendations-Beviis for Candidaten, ja det saa vigtigt, at jeg meener der burde settes Pedellen, ligesom Brug er ved andre Handteringer, en Taxt for Udskrivningen, han ikke maatte overtræde. Thi for en 7 Aar siden

16

kostede Bene-Seddelen 10 Skilling, nu en Rigsort, og hvad ville den ikke løbe i, naar Characterne bleve mere paalidelige?

Forfatteren til Upartisk Undersøgelse har Ret deri, at der til første Examen anvendes for liden Tid paa at overhøre enhver Candidat enhver Videnskab. "At examinere sexten Personer i sexten Videnskaber paa en Dag, kan umuelig skee med Grundighed." Sandheden taler for sig selv. Her maa tænkes paa Forandring. Og uden Tvivl var dette det beste, at alle de Candidater, som have mældet sig hos Decanus, bleve paa engang en Dag efter den anden i Rad overhørte af en Professor, og naar denne var klar, af de andre i samme Orden. Saa fik enhver Professor Leilighed til at anvende saa megen Tid paa enhver Candidat, som han meente at være nok til en nøiagtig Prøve, og at give Candidaten Anledning til at vise sig, om han besad nogen udmærkede Indsigter; isteden for nu Professoren iiler, fordi Pedellen mindte ham, at den næste Examinator var paa Veien.

Hovedsprogene skulle da være først i Ordenen, eftersom de bestemte, om Candidaten skulle antages eller ikke; og iblant Hovedsprogene

17

Latinen allerforst. Der skulle fastsættes hvor mange enhver Professor maatte tage op om Dagen, hvilket kunde best skiønnes af Videnskabernes forskiellige Strekning og almindelige Vigtighed. Nok et mindre, men ikke et større Antal, maatte Professorerne tage op om Dagen.

Nu er den Vanskelighed hæved, Professoren har faaet Tid nok til at examinere, nu gjelder det at skierpe Examen, hvor det behøves. Skiønt meget ville det vel ikke behøves at forebygge Misbrug heri, saasnart Monarken bekiendtgiorde, at Candidaterne skulde være Befordring nærmest, eftersom de havde aflagt de beste Dueligheds Prøver, og dette blev nøie paaseet i Cancelierne, da jeg er forsikkret paa, at de Examinerende, som forhen havde været for lemfældige, fordi de ansaae Examen for en intet betydende Ting, ville i deres Samvittighed finde den ivrigste Mindere om deres Pligt. Dog Pedellerne skulle og have noget at giøre. Der kunde indrettes en Protocol, ligesaavel til første Examen som der er til Attestatz, denne skulde Pedellen føre. Hvor der ikkun skulde antegnes ved Spørsmaalet, enten Candidaten havde besvaret det ret eller ikke, Professoren skulle tilsige Pedellen, hvad han skulde skrive,

18

Pedellen skulde intet have for dette Arbeide, da han lønnes alligevel. Men paa det Nærighed ikke selv skulle finde paa at giøre sig Sportler, skulde der vare en streng Straf bestemt for den, der handlede partisk. Embeds Fortabelse, og et Par Aars Arbeide i Rasphuset, skulle være den mildeste Straf, den Skriver havde at vente, som blev overbeviist om, at have ladet ulovlige Aarsager styre sin Pen.

Vi beholde da baade Bene og Præcepta til Examen, og Rectorerne maae høre Lectier efter de indførte Lærebøger. Men hvorledes faaer man da Skoletvangen afskaffet, og en fornuftig menneskelig Læremaade indført i Steden? Hvordanne dette nedlagte enfoldige og pedantiske Væsen fordrevet, som hænger ved de fleste deres Livstid, og i Steden for de Danskes maalløse Undseelighed i Sælskaber, indført de pratende Tydskers Svadsighed? Dersom Tvangsmidler skal fremdeles have Sted i Skolerne, hvilket er uomgiengeligt fornødent, hvor der skal læres udenad? Jeg har nok hørt om Skole-Tyrannie, endog i vore Dage, at man har sagt om en vis Skole, at der kan ventes en 50 til 60 Haandtager til en Frokost for en Discipel ad Gangen; men sligt synes umueligt at kunne

19

skee paa et Sted, der er umiddelbar under Skolarkens Øine: Ellers er man almindelig eenige i, at Omgangen med Disciplerne er i disse Tider langt Menneskeligere, end den har været forhen. Jeg raader heller ikke til at afskaffe reent Riset i vore Skoler, da sligt lader sig neppe giøre i den Tilstand Skolevæsenet er i. Børn sættes i Latinsk Skole i deres ottende Aar, og ingen tvivler om, at de i den Alder kunne behøve Revselse. Skolelærerne ere da at ansee som Pleiefædre for deres Disciple, og altsaa maa have den samme Magt over dem, som deres naturlige Forældre, for at kunne være ansvarlige til deres Levnet og Lærdom. Børn ere Børn, og bør behandles som Børn, saa lange de ere det; endog slette Gemytter kan rettes i den bøielige Alder, og jeg vil vise mange duelige Mænd, som aldrig havde blevet til det de ere, dersom ingen Børnetugt havde været i Skolerne. At vinde Børn med det Gode, med Grunde, Overtalelser og Bebreidelser, lader sig ei alle Tider og ved alle Gemytter giøre, og strax at overgive Haabet, naar de lindere Midler ei vil frugte, var alt for ubesindigt et Skrit. En Skolelærer maae vide, at han ved at betræde Faders Sted, med de

20

faderlige Rettigheder tager tillige de faderlige Forbindelser paa sig, og saa har man ikke nødig at frygte for Skole-Tyrannie. En Skole-Lærer, som selv er, eller agter at blive Fader, kan jeg aldrig troe, at denne Børne-Tugtelse vil falde besværlig, helst da han vidste Vilkaarene førend han søgte Skole-Embedet. Der kan vist meget udrettes uden Haardhed; til Beviis tiener Rectoren i Wordingborg, som uden at tage Riis i Haand i mange Aar, dog immer hen har holdt at sende meget gode Disciple til Universitetet. Og jeg maa sige, jeg ikke seer den nødvendige Forbindelse imellem Udenads-Lectier og Haardhed. Alting kommer meget an paa Vanen; somme Steder er et Ord, et surt Ansigt nok, andre Steder behøves en Rap til Mindelse, og andre Steder igien maae daglig tærpes, her udrettes dog allermindst, da Disciplens gierne blive dulhærdede og følesløse. At jeg skal sige min Meening med et Par Ord: Jeg tilstaaer, at de danske Studerende have noget eget i deres Væsen, jeg veed ikke, om jeg skal kalde det en forsigtig Beskedenhed, eller frygtagtig Undseelighed, det er en Frugt af den Høiagtelse man har for hverandre, at man anseer andre for klogere end sig selv, og reiser sig

21

af en Mistillid til sine egne Indsigter. Denne Agtelse for andre indprentes de Unge fra deres spæde Aar, og er den end en Lyde, saa er det vist, at den ei har sin eeneste Grund i Udenads-Lectierne, og gierne kan rettes uden at afskaffe disse.

De gode Rectorer skulde kun være saa artige at holde sig den Kongelige Skoleforordning efterrettelige. Alle de Disciple der ikke gave stort, i det ringeste got Haab om sig, skulle de forvise Deres Skole, saa kunde de snart faae en fornuftig menneskelig Læremaade indført i deres Skole. Men saa længe som Rectorerne sette deres egen og Skolens Ære deri, at have mange Discipler, saa længe de uden Forskiel antager alt hvad mælder sig i deres Skoler, og taaler der de Onde med de Gode, saa er det en gandske begribelig Sag, at ei alle Have Lyst, alle Nemme til at lære hvad de bør.

Philokalus har rigtig nok anmærket, at det var farligt at lade Rectorerne efter Behag vælge Videnskaber. Det er og meget sielden, at Genierne ere bestemte i Skolegangen, og især skal der en besynderlig Lykke til at giette, hvad Videnskab enhver er naturlig best oplagt til; men Disciplerne finde snart paa at undskylde

22

deres Ladhed dermed, at de ingen Lyst have til den eller den Videnskab. I Almindelighed er det først ved Academiet, at de Studerende vælge sig Videnskaber, og dette skeer endda mere af egennyttige Hensigter, efter som besynderlige Bekiendtskaber og Forbindelser aabner dem en nærmere Adgang til Lykken af en eller anden Vei, end af en særdeles Lyst og naturlig Tilbøielighed. Alle bør høre efter, naar Skole-Læreren gaaer noget igiennem; Videnskaberne Have og en saadan Forbindelse, at det ei skader, at vide noget af dem alle; skulle en Viise en besynderlig Beqvemhed til en Videnskab frem for andre, og han ikke kan overkomme at lære mere, kan man skienke ham noget i Udenads-Lectierne.

I Henseende til Valget af Lærebøger og Methode, veed jeg ikke at første Examen indskrænker nogen Skolelærers Friehed. I de fleste Skoler, hvor Lærerne due noget, haves haandskrevne Lærebøger næsten i alle Videnskaber. Dette Arbeide synes Forfatteren maaskee er for meget; vel an, lad ham rette det Urigtige, og opfylde det Manglende i de gangbare Lærebøger, saa meget Latin maae en Rector endelig vide; og hvis ikke kan man hielpe ham af

23

denne Nød, ved at give dem danske Lærebøger i Skolerne. Ellers hvad Frihed Skolelærerne enten have eller tage sig, i Henseende til Lærebøger, kan dette Exempel temmelig bevise, at i et Aar har en Conrector ladet sine Disciple lære tre forskiellige Compendier i Philosophien, det eene efter det andet. Næsten hver Skole har sin egen Methode, og altsaa klager Forfatteren i dette Stykke uden Grund over Tvang. Den Methode

maae ikke have duet ret meget, som han har været vant til, hvor Lærererne ikke gjorde andet, end at høre og slaae. Fornuftige Lærere anvende megen liden Tid paa at høre Lectier, enhver Discipel faaer et Spørsmaal, og saa er det forbie. Alt dette er bestilt paa Halv Time.

Jeg troer, jeg har tilstrækkelig beviist Udenads-Lectiernes Nytte, og tillige sagt, hvorledes Misbrugen kunde afskaffes, jeg kunde da gierne spare mig Umagen med at besvare den Indvending, som Forfatteren af upartisk UNdersøgelse har giort for at vise, at Professorerne ved første Examen høre Lectier: Ti Mand, som hver holdes for at være Mestere i sin Videnskab, kræve, den eene efter den anden, offentlig Regnskab af et Barn for alle

24

Videnskaber. — Hvor en Examinators og Examinands Indsigter ere alt for meget forskiellige; hvad skeer der? — man vælger visse Compendier, hvortil man kan binde sig paa begge Sider, og som kan blive Middelet til at foreene saa ulige Indsigter.

Dette er alt hvad jeg mener, kan og bør siges i Henseende til denne Forfatters Indvendinger imod første Examen, og jeg troer det er tilstrækkeligt til at giøre de Grunde til intet, hvorfore han vil have denne Examen afskaffet. Thi hvad den Ulighed angaaer, som der er imellem hvad Examinator og Eraminandns veed, faaer jeg herefter Lejlighed udførligere at tale derom, det er forklare mig i denne Materie. Og jeg kan saa meget bedre opsætte denne Undersøgelse, som jeg har beviist Nytten af at lære uden ad, og med det samme tilstaaet det, som Forfatteren sigtede til med denne Indvending.

Jeg nægter ikke, at vore Skoler ere i en elendig Tilstand, og jeg kan aldrig tilgive nogle visse af Professorene den utidige Lemfældighed, at de antage alt det jammerlige Tøi, som Rectorerne behage at sende dem paa Halsen. Bare de noget skarpere i Censuren, og uden Barm-

25

27 hiertighed afviiste, hvad som ei fortjente Academisk Borger-Ret, ville dette vist giøre Rectorerne noget mere forsigtige paa Pungens Vegne. Jeg troer at den største Skyld ligger hos Skolelærerne. De antager alt hvad melder sig i Skolen, og hvad antaget maae igiennem til Academiet, efter Forfatterens Ord. Og det uagtet de have disse Bussemænd i Professorene. Man læse dem af disse Baand, man befrie dem fra den Frygt, de staae i, for den Academiske Censur, da først kunne de forrette deres Embede med Lyst, og man behøver aldrig at tvinge Folk til det, som de kunne giøre med Fornøielse! Ja, man seer hvad Pligt, Skam og Samvittighed over at giøre saa mange ulyksalige, og bebyrde Staden med unyttige Borgere, udygtige Embedsmænd, hidtil har virket.

Forfatteren af Upartisk Undersøgelse, holder det selv for betænkeligt, at lade hele Sagen komme an paa Lærernes Ærlighed, baade erkender han Fornødenheden af en Skole-Opsigt, og foreslaaer tillige et andet Middel af den Beskaffenhed, at Egennytte selv skulle drive Lærerne til at vise Flid i Undervisningen. Han vil have de offentlige Lære-Timer formindskede, og i deres Sted indført privat Undervisning.

26

Da man maae tiltroe Skole-Lærerne den Billighed, at de ikke ville fordre Betalning af Uformuende, har jeg intet imod dette Forslag, men er meget heller forsikkret paa, at det vilde giøre en ypperlig Virkning, nemlig i Henseende til læsningen selv; thi hvad de Udueliges Forviisning af Skolerne angaaer, fik Rectorerne herved en nye Fristelse til at see igiennem Fingre med dem af deres Disciple, som enten Naturen havde nægtet Beqvemhed til Studeringer, eller som selv havde forsømt at føre sig dem til Nytte. Her behøves da saa megen større Opsigt, og hvem skal den komme fra? Forfatteren har foreslaaet en Plan til et Collegium Scholarchale, Spørsmaalet bliver, om Fordelene deraf kunde veie op imod Fordelene af nærværende Indretning. Philokalus svarer Nei, og hvad han siger, grunder sig paa daglig Erfarenhed. En Direktion, bestaaende af mere end af een, har ikke gierne nogen synderlig Nytte. Ingen især tager sig meget af det, som er betroet til fælles Opsigt, og det hele Sælskab bør giøre Regnskab for. Skam og Ære deelt imellem saa mange, taber sin Kraft. Hvad kommer det Mig ved mere end de andre? Hvorfor skal jeg just Være den onde Mand? er gierne Mund-

27

heldet, den eene seer paa den anden, ingen vil være den første, og Arbeidet ligger. Jo flere Misbruge og Uordener man vil have indført, jo mere sammenfat og indviklet skal man giøre Indretningen. Og net op saadant synes dette Forslag mig at være. Et Under-Collegium, bestaaende af de lærdeste og anseeligste Mænd af forskiellige Stænder i hver Provins, som igien staaer under et Ober-Collegium. Hvilken Maskine! Men hvor faaer man disse Scholarcher fra i Provinzerne? Anseelige, naar Byrd og Caracterer berettige til dette Navn, finder man nok, i det ringeste har et hvert Stift fin Stiftamtmand, med endeel Amtmænd og Herremænd; men her skulle være Anseelse og Lærdom foreenet i en Person, og af saadanne finder man foruden Biskopen, ikke ret mange i Provinzerne. De Geistlige, som vare de eeneste, der kunde sige. noget, i

Henseende til Videnskaberne og Læremaaden, vil Forfatteren have udelukte fra denne Skole-Opsigt, fordi de ere for uanseelige, og elske for meget det gamle. De Ustuderende blive da tilbage, og dem kan Rectoren foresnakke hvad han behager; de maae troe ham

28

paa hans Ord, da det er Ting de ikke forstaae. Skolernes Stipendier kan opædes af Dosmere, Academiet blive opfylt med Stympere, Landet komme til at vrimle af lutter Fødenød, til største Skade for Folkemængden, da Ungdommen tages fra de nyttige Haandteringer, og Verkstæderne blive øde af Mangel paa Arbeidere; thi hvo skal have Indseende hermed? Slige konstlede og vitløftige Indretninger have gierne denne Ulejlighed i Følge med sig, at enten giøres der intet, derfor blev Forstvæsenet ophævet, og endeel andre Forandringer, som ere skeete paa nogen Tid, have formodentlig havt samme Grund, eller og et Par Personer rive hele Myndigheden til sig, og regiere uindskrænket, fordi det gaaer paa det heele Collegiums Regning.

Jeg kan aldrig troe andet, end at Scholarcherne, i det ringeste de fleste af dem, vilde inden stakket Tid blive kiede af denne Tieneste, som intet indrentede dem; men tvertimod satte dem ved de mange og undertiden lange og besværlige Landreiser i betydelige Bekostninger; Følgerne heraf indseer Forfatteren let.

29

Nu, dette Skole-Opsyn er intet nyttigt, og noget skulle man dog have; kan skee det er best, det vi have, naar Misbrugene ryddes bort, og saa er det jo ikke værd at giøre Forandring. Nu har Biskopen, den geistlige høieste Øvrighed, enhver Opsigt over Skolerne i sit Stift. Disse Mænd, som foreener i en Person Lærdom og Anseelse, ere i Kraf af deres Embede, forbundne til Aarlige Visitatzer, og kunde da beqvemmelig besøge Skolerne paa Vein. De holde og to Gange om Aaret Landemode, med alle Stiftets Provster, som kunde under Haanden give dem Efterretninger, enhver om sine nærmeste Skoler. Skulle en Biskop blive efterladen, da vil der i Kraft af Trykkefriheden vel ikke savnes de, som vil give ham en Paamindelse. Saa vit er der temmelig vel sørget for at holde Skolelærerne til at giøre hvad de bør. Her er og Controulleurs. Professorerne ere vel ikke egentlig Skole-Lærernes Øvrighed, men de giøre det samme, som om de vare det. Befindes nogen Candidat udygtig til første Examen, maa Rectoren give sine Ti Rixdaler i Straffe-Bødder. Men Rectorerne have fundet paa et Konstgreb at sette sig i Sikkerhed for dette, som maa betages dem.

30

Først, for at undgaae Torten, distingvere de imellem at dimitteres fra Skolen, og at staae egen Risiko; og for del andet, for at hytte deres Casse, giøre de bemeldte Distinction til virkelig, ved at tvinge Candidaten, førend han erholder sit Testimonium, at deponere hos Rectoren Ti Rixdaler, indtil han har været oppe til Examen. Imidlertid deeler dog altid Rectoren Skam og Ære med sin Skole, og naar Examen blev sat paa den rette Fod, ville dette have en fortreffelig Virkning, deels til at stifre Æmulation, og følgelig Virksomhed imellem Skolelærerne; deels og til at holde Dosmere fra Academiet.

Men de Tydske vide intet af denne Examen at sige: "Man antager enhver iblant Studenteres Tal, som melder sig, og kan betale sine Inscriptions-Penge." Forfatteren af upartisk Undersøgelse & c. anfører dette ikke just som et Beviis, hvorfor første Examen skulde afskaffes, fordi det er anderledes Brug i Tydskland; men han pukker dog saa ofte herpaa, at man snart skulde tænke, han ansaae det for et Argument. Intet er heller sædvanligere at høre, hvor

31

der tales om at forandre, forbedre og giøre nye Indretninger, end at saa og saa er Skik i det og det Land, i det Churfyrstendom, Margrævskab, Hertugdom, ret ligesom det var en afgiort Sag, at alle fremmede Indretninger vare bedre end vore egne, og de Danske vare det, de høflige Tydske sige om dem, kun Abekatte, skabte til at giøre efter, men ei selv at finde paa noget Nyt. Forfatteren farer fort med at spørge: "Hvor staaer del med Videnskaberne i Tydskland? Har man et mindre Antal af Lærde der end hos os? eller ere de Betieninger som bør besættes af Studerede, slettere besatte end i Dannemark". Man besvare hans Spørsmaal, hvorledes man vil, der bliver dog ingen Styrke i hele Argumentet; det kan gaae taalelig til i Tydskland under den der brugelige Forfatning; men det ville maaskee gaae langt bedre, om de Tydske ei vare for stolte til at optage noget efter de Danske. Der kan være mange ypperlige Indretninger, som erstatte Mangelen i Skolevæsenet, og giør at denne bliver mindre kiendelig i Videnskabernes Aftagelse. Iblant saa stor en Mængde Studerende, maa der

32

endelig være nogle gode; der er en bestandig 2Emulation iblant de mange Naboe-Universiteter, og imellem de mangfoldige Landsmandsskabe ved et og det samme Universitet, foruden utallige andre Aarsager, som til Hobe skaffer det Liv og Virksomhed ved de Tydske Universiteter, som ei kan være hvor der er Monopolium i Videnskaberne.

Naar Forfatteren vil have, hans Argument skal bevise noget, saa maae han gotgiøre, at den Misbrug er der ubekient, som jeg mener første Examen begvemmest kan raade Bod paa, at ingen andre kommer til Academiet, eller taales i Skolerne, end de, som have Lyst og Nemme til Studeringer; og da skal jeg være den første, der skal raade til at afskaffe denne Examen.

Denne Misbrug er ikke saa skadelig i Tydskland, hvor de Unges Opdragelse ikke koster Staten nær saa meget, som hos os, hvor Skolerne de fleste Steder ere temmelig vel beneficerede. Skiønt at slippe Arbeidere fra de nyttige Handteringer, og i deres Sted føde Dagdrivere, altid er en vigtig Stats-Feil. Det er Frugten af, at alle i Fleng ved de Tydske Universiteter indskrives som Studentere, at endeel

33

bære dette Navn, som ei fortiene det, og saa længe, til det er forsildig at gribe til en anden Nærings-Vei, da Fortvivlelse til Slutningen, og Mangel af det Nødvendige til Livets Ophold, giøre enten Soldater eller Spidsbuber og Gavtyve af dem. Dog, Tydskland er aldrig forlegen med sine slette Producter, om ikke andet, saa kan de afsættes i Dannemark med god Prosit, for at giemmes omsider i Stokhuset.

Latinske Soldater og Latinske Slaver ere her nok af, og dem pleier man altid at ansee som de største Skielmer, der tigge paa Latin. Det er aldrig gavnligt, end ikke for Videnskaberne selv, at der er et meget stort Antal af Studerende, naar Mængden af dem er fattig; i det ringeste anfører den lærde Struvius i hans Introductio in Hiftr.Litterar., dette som en Hovedaarsag til Videnskabernes Aftagelse hos hans Landsmænd. Collegierne koste Penge, Bøger ligesaa, intet er at fortiene, fordi iblant saa mange Fattige, den ene undersælger den anden, for at have det daglige Brød. Bestandige Nærings-Sorge qvæle al Lyst til Studeringer, og undertrykke Munterheden. Regieringen bør forbyde Folk at blive ulyksalige,

34

naar den har det i sin Magt, om de endog ere taabelige nok til at løbe i deres egen Fordervelse, og dette kan den beqvemmest giøre, ved at skierpe første Examen.

Endnu en Uleilighed, ifald man ophævede Examen. En ustuderet Mand vil have en Præceptor til sine Børn: Saa længe der er Examen til, og denne holdes i Hævd, har han noget at gaae efter; denne Ledere forsvinder, og Manden har intet uden en blot Slumpelykke at takke, dersom han træffer vel. Lærde Folk har Familie, deri studerte Stympere, deres Recommendationer have saa tit slaaet Feil, at ingen med Sikkerhed kan lide derpaa. Af disse Aarsager troer jeg, at første Examen ei uden stor Skade kan afskaffes.

Saadan, som anden Examen nu er beskaffen, er det umueligt, at det beste Hoved, med den største Fittighed, kan udrette noget i den Mellemtid, som der er imellem første og anden Examen, med mindre han strax giør Valg imellem Videnskaberne, da han ellers maa blive tummel i Hovedet af saa mange sammenmængede Ting; men dette

35

staaer vel til at rette, og noget saadant som anden Examen maae dog haves, da der ere visse Videnskaber, som ei kan henføres til noget af de tre Facultæter især, fordi de høre ligemeget til dem alle, og det var Lærdommen

meget skadeligt, om de bleve forsømte. Jeg seer forud, at dersom der ingen Examen er, hvor disse Mellem-Videnskaber kræves, vil de uden Tvivl, i det ringeste hvad Mængden af de Studerende angaaer, blive forsømte, som man seer er skeet med andre Lærdommens Dele, den Philosophiske Historie, Talekonsten, og paa nogen Tiid med, det Græske Sprog. De Studerendes Tænkemaade ved Universitætet, er saadan, (og der vil Tid til, inden man kan skaffe Forandring heri,) at de ikke, hvad Mængden angaaer, høre Forelæsninger uden egennyttige Hensigter. Sandheden af det Ordsprog: Hvo som ikke examinerer har ingen Tilhørere, bevise de uexaminerende Professorers, Magistrers og Decaners Exempler, som ingen Tilhørere have kundet faae; men at sige om dem alle, at deres Forelæsninger intet have duet, er urimeligt.

36

Dette vilde kun blive til liden Ære for vor Tids-Alder, om Dannemark standsede Videnskabernes Udbredelse paa samme Tid, da det øvrige Europa, overbeviist om deres Nytte, arbeider af al Magt paa at giøre dem almindelige. En Præst kan dog ikke vel undvære den philosophiske Morale, jeg vil nu ikke tale om de andre Philosophiens Dele, skiønt hvo veed ikke, at vor Religion er bygt paa Fornuft, og dens første Grundsandheder bør bevises deraf? Og Physik Astronomie, Historie og Mathematik, hvor nyttige og tillige behagelige Videnskaber! Min Meening er: Den anden Examen bør beholdes, men indskrænkes i Hensede til Tallet af Videnskaber, som kræves dertil, saa meget mueligt er. End ikke under nærværende Forfatning behøver Candidaten at have lagt sig efter alle de Philosophiske Videnskaber; hvad han ikke giver an, bliver han ikke examineret i. Hebraisk seer jeg let kan tages bort fra Examen Philosophicum, da det er et Sprog som er egentlig for Theologer; hvorimod jeg vilde, at Professoren i det Østerlandske Sprog skulde examinere til

Attestatz tillige med Theologerne. Maaskee der var mere, som man kunde afsondre fra anden Exa-

37

men. Og da Tiden er for kort, Candidaterne have til at studere saa mange Ting, som der endnu ville blive tilbage, nemlig, otte Maaneder efter den nu brugelige Skik, ønskede jeg Tiden maatte giøres dobbelt saa lang, og Examen selv deles i to Parter, saaledes at der i de første otte Maaneder blev examineret i Halvparten af Videnskaberne, og i de andre otte Maaneder i den overblevne Halvepart, at Candidaten ikke skulde forvirres ved det meget Hukommelses-Verk, han paa eengang havde at giøre Rede for. De beslægtede Videnskaber skulde tages sammen, og noget Hukommelses-Tøi blandes i med det, hvor Dømmekraften havde det sværeste Arbeide; altsaa kunde der til den eene Gang samles Geometrie, Regnekonst, Astronomie og Physik, med Historie og Geographie, og til den anden Halvpart Grædsk og Latin, med alle Philosophiens Dele. Følgen heraf blev, foruden at Candidaten lærte alting bedre, fordi han lærte mindre ad Gangen, at de philosophiske Professorer kom til at holde to Slags Forelæsninger, i de sene otte Maaneder for Begyndere for Examens Skyld, i de andre otte Maaneder,

38

da deres forrige Tilhørers besøgte Forelæsninger i de andre Videnskaber, for gamle Studentere, der havde giort en større Fremgang i Videnskaberne.

Man vil svare mig, at det tvang Studenterne til at opholde sig længere ved Academiet, og vilde foraarsage dem besværlige Omkostninger. Jeg meener nei, Oplaget af Skolerne setter dem i Stand dertil, man seer og gierne, at de forblive ved Universitætet, efter at de endog have taget Attestats, i det mindste for en stor Deel. Lad dem faae Kloster og Regent, naar de have Halvparten af Examen forbie, saa er denne Vanskelighed for en stor Deel hæved. Noget af den unyttige Tid som gaaer bort, inden de for Alvor give sig til at studere Theologie, kunde de og, uden at tage sig det for nær, opoffre de Philosophiske Videnskaber.

Bakkalaurei-Graden er intet andet end et aabenbare Snyderie, og bør afskaffes.

Nu Magister-Conference! og hvor har ikke baade Forfatteren af Upartisk Under-

39

søgelse, og Phiokalus især været ødsle paa Spotterie over den.

Denne Conference var af Førstningen privat, i Nærværelse af det philosophiske Facultet, og som tiest Academiets Patron. Det er kun meget kort siden at den blev offentlig, og den tabte virkelig sin Anseelse derved. Patronen, som formodentlig troede, at hans Nærværelse nu ikke behøvedes, da Publicum kom til at dømme, og maaskee af denne samme Aarsag, for at vinde Tid til sine andre mangfoldige og vigtige Forretninger, indførte denne uconstitutionsmæsige Skik, indfandt sig ei saa flittig som før. De tre Candidater, som siden den Tid confererede, vare til al Ulykke alle Skolelærere, de to Hørere, og den tredie, vidste man, havde Expectancen saa got som udvirket paa et Conrectorat. Jeg undskylder nu ikke de gode

Herrer Censorer for en overdreven Barmhiertighed,

at de giorde sig Samvittighed over, som de kaldte det, at spilde Folkes Lykke; thi en Skolelærer, ved at blive reject ved en Conference, tabte vist og den Anseelse, han bør have hos sine Disciple, og nu kunde Skammen ikke skiules, eftersom

40

Conferencen var offentlig; dog holder jeg dem noget til Gode, thi de toge det for en Examen, og de vare vante til at examinere, vante til at være medlidende. Magister-Promotion var desuden i lang Tid blevet meget rar, saa at uagtet Studenter fik Graden for intet, det er at sige for Ti Rixdaler, vare der dog saa faa Lysthavende, at der maatte udvirkes et Kongeligt Reseript til Decani paa Communitetet og Hørerne i de Latinske Skoler, hvori Hans Majestæt erklærer, at han saae gierne de toge Graden. Endog dette havde ikkun en liden og stakket Virkning; man udtolkede snart Ordene i Rescriptet: Saae gierne, som et Raad, ikke som en Befalning, og da ved Ansøgninger ingen Forskiel blev giort paa Magistere frem for andre, til hastig og god Befordring, tvertimod de bleve gierne bedagede Folk, som gik til de bleve 40, mange til de vare 50 Aar gamle, inden de kunde blive Hjulpne, og mange bleve det aldrig. Nogle søgte af Utaalmodighed Skoleholder Tienester og Pedellater: Ved alt dette kom Magister-Navnet i saadant Udraab, at alle vare bange for at blive saa-

41

danne elændige Creature. En Magister har

ved Academiet mindre Rettigheder, end en Decanus paa Communitetet, denne kan holde Forelæsninger over

alle Videnskaber uden Undtagelse, naar Magisteren maae indskrænke sig til de Philosophiske allene. Alt dette, det ene med det andet forvoldte, at ingen anden tog Graden, end de, som agtedeat søge Skole-Embeder. Nu blev Conferencen

offentlig, der meldte sig lutter Skole, Lærere, maaskee et Par fortiente at afvises maaskee og den eene stod Fare derfor, i det ringeste sagde Rygtet det, og det er vist, at der raadslogedes i to fulde Timer. Medlidenhed fik Overhaand, og mine Forfattere en skiøn Leilighed til at triumphere over den stakkels Magister-Conference.

Havde endda disse Forfattere besiddet Ærlighed nok til at fortælle Sagen med sine rette Omstændigheder. De sige Usandt deri, at denne Conference ei er andet, end en god Anden-Examen, endog om de tale om den, saadan som den er, siden den blev offentlig; thi den har vist liidt en stor Forandring efter den Tid.

42

Man vidste forhen aldrig af at give noget an, Professoren indlod sig i en frie Samtale med Candidaten, en Materie angaaende, som hørte under hans Videnskab, som oftest var Sagen problematik, hvorom de da disputerede, anbragte og igiendrev Argumenter paa begge Sider, og Candidaten fik ligesaa tit Ret, som Professoren. Men nu er det ikke mere Conference, men Examen, Candidaten indleverer en Liste, ligesom ved første og anden Examen paa hvad han har lært, hvor efter han tilspørges. Lit Physisk, noget eller intet Mathematik, halv Hebraisk, ingen Styrke i nogen besynderlig Videnskab.

Hvad er det for en Magister-Conference? Ikke destomindre er dog Beskyldningen urigtig, at denne Examen ei var skarpere end Philosophicum, Spørsmaalene og de Ting, som førtes paa Bane til Afhandling, vare vist betydelige, jeg hørte selv derpaa, men de bleve slettere besvarte end ved en god Anden-Examen.

Feilen var intet andet, end at Candidaten burde været afviist. Og det kunde

43

skeet med største Ret, i hvad end begge mine Forfattere behage at indvende, ei fordi Candidaten havde ingen meget dyb og udvidet Kundskab i alle Videnskaber, men fordi han havde det ei i nogen særdeles Videnskab.

Men nu at gaae mine Forfatteres Hoved-Indvending i Møde, hvad er det, hvorfor den eene ligner Magister-Conferencen med en god Anden-Examen, den anden kalder den en virkelig Urimelighed og en Daarlighed? fordi her kræves mange og forskiellige Indsigter, og hvem har nogen Tid troet, at en lærd Mand har kundet undvære det, man kalder almindelige Indsigter? Jeg benytter mig af begge mine Herrers gode Tilstaaelse, at til en almindelig Lærdom og god Smag, udkræves, foruden Historie og Geographie, de to lærde Sprog, jeg har da vundet Græsk og Latin uden Sværdslag, nu vil jeg tage en Physicus, han behøver Dialectica til at slutte efter, især hvad de physiske Hypotheser angaaer, og at maale Graderne af rimelige Gisninger. Herpaa har Crusius i hans Physik givet os et ypperligt Exempel, i hans Afhandling om det.

44

Jeg vil nu ikke tale om de øvrige Philosophiens Dele, da det er dog dette, som har giort Hamberger, Krüger, Eschenbach saa store, at de have tillige været Physici og Philosopher. Videre der er en stor Mængde Udregninger og Maalinger i Physik, hvortil Arithmetik og Geometrie ere saa aldeles nødvendige, at ingen kan være en god Physicus, uden tillige at være en god Mathematicus. Astronomie er en Part af Physik. Sædelæren kan dog den Lærde vel ikke undvære, altsaa er Hebraisk det eneste, man kunde maaskee ansee for overflødigt.

Dog, som de fleste gierne have taget Theologisk Attestats, inden at de magistrere, har man ikke meget Aarsag at besvære sig over dette Sprog. Man bære sig ligedanne ad med een af de andre Videnskaber, og Udslaget bliver det samme. Videnskaberne staae i saa nøie Forbindelse med hverandre, at man aldrig kan erhverve sig en dyb og grundig Kundskab i den eene, uden at være tillige noget bekiendt med de andre. Og forunderligt er det, at man nu ivrer sig baa meget imod Polyhistorie, da man dog surde betragte, at de største Lærde have væ-

45

ret det. Hver forskillig Lærdom besad ikke Aristoteles? Hvor mangfordige og adskillige Indsigter fremskinne der ikke i Ciceros, Qvinctilians, Senecas, og den yngre Plinii Skrifter. Plutarki megen, grundige, dybe og udbredte Lærdom sætter os i Forundring Det samme føle vi ved Verulas, Erasmi, Lipsi og Vossii Giennemlæsning. Grotius skrev Krigs- og Freds-Ret, giorde Udkast til de forenede Staters borgerlige Ret, commenterede over den hele Bibel, beviste den Christne Religions Sandhed, forsvarede Lærdommen om Forsoningen imod Socinus, skrev Vendernes Historie, Manden var stor i alting. Leibnitz, sagde man, der var et helt Sælskab af Lærde i. Peter Baile bliver Verdens Under. De mindre store vil jeg ikke tale om.

Et urimeligt Indfald er det af begge Forfatterne, at de paastaae, Magistrandus skal vide alting lige got, og det er aabenbare Usandfærdighed at sligt fordres. Han maae ikke være gandske fremmet og uvidende i to, tre Videnskaber, men een skal han forstaae til gavns, og deri skal han vise sig. Saaledes er det altid før

46

tilgaaet med Conferencen, og det Har jeg manges Forsikkringer for som selv have confereret. Sprogene have altid hos os været anseete som Hovedsagen, og det maatte de nødvendig og være, saa længe Magister-Graden var Døren til Skole-Embeder, dog har man og været fornøiet, naar de have viist en besynderlig Styrke i een af de andre Videnskaber. Man har undertiden giort sin Lykke ved Magister-Conferencen; det er Beviis paa, ar en Candidat har her Leilighed at vise sig, og det er ikke længer siden, end da Etatzraad Mølman var Academiets Rector, da spaaede man strax af Conferencen, at Magister Riisbricht skulle blive Professor i Philosophien, fordi han ved Conferencen havde aflagt Prøve paa en besynderlig Styrke i denne Videnskab, og man saae, han blev det. Mine Herrer Forfattere maae erindre sig, at det er en Conference, og det er Candidatens Skyld, om det bliver til en Examen. Candidaten har lige saa stor Ret til at giøre Indvendinger, æske Svar, igiendrive, som den Examinerende. Og da kan de let begribe, at en Candidat har Leilighed til at legge det

47

for Dagen, om han forstaaer noget. Philokalus behager at foreskrive denne Regel, at ingen Examen, Conference, eller noget sligt bør være af den Beskaffenhed, at der behøves Discretion; han debiterer os dette uden Beviis, og altsaa kan jeg intet svare ham andet, end at jeg har den Tanke om de Examinerende, at de have Skiønsomhed og almindelig Folke-Forstand.

Imidlertid er dette dog den vigtigste Anstødssteen, som møder baade den Upartiske Forfatter og Philokalus, at den Examinerende og Candidatens Indsigter ere saa meget forskiellige, og altsaa faaer jeg see at rydde den af Veien; saa meget mere, som jeg forhen har viget af for den, og tillige lovet nøiere at undersøge denne Materie. Jeg slutter, det er disse Herrers Forfatteres Mening, at hvor der skal aflegges Dueligheds Prøver, der skal begges Kundskab strække sig lige viidt, baade den, hvis Duelighed undersøges, og hans, som skiønner derom, og at, jo større Uligheden er heri, jo mindre kan man lide paa Undersøgelsen. Enten maae dette være Meningen, eller jeg begriber ikke, hvad den Indvending vil sige om de

48

ulige og forskiellige Indsigter. Philokalus harog forstaaet det ligesom jeg; han siger reent ud: "At det er urimeligt, at en Studerende bliver examineret i alle (philosophiske) Videnskaber, af alle (philosophiske) Professorer, hvoraf hver har nok i sin. Det er ogsaa ubegribeligt, at nogen kan slippe vel fra denne Conference, med mindre man vil sette, at nogen forstaaer ligesaa meget, som en halv Snees Professorer, af hvilke hver forstaaer sit." Her siger han tydelig nok, at Candidaten bør vide lige saa meget som den Examinerende, naar det skal gaae ret til, og der ingen Discretion skal behøves,

Jeg derimod, har altid forestillet mig, at der i enhver Videnskab var visse Grund-Sandheder, som en Examinator frem for andre spurgte efter; jo nøiere og fuldstændigere Candidaten kunde forklare disse, jo dybere Indsigt havde han i Videnskaben; at, naar han vidste de mere almindelige Satzer, ledte Examinator ham ind i de mere indviklede Materier, og gik med ham ind i det inderste af Videnskaben, for at maale Vidtløftigheden af hans Kundskab. Og til

49

at vide alt dette, baade hvad der var meer og mindre vigtigt og almindeligt i en Videnskab, og indrette Spørsmaalene paa en behændig Maade, at det eene Hænger af det andet, og fører til det tredie, har jeg stedse tænkt udfordredes en oplyst og øvet Forstand. Mine Forfattere ville, at Indsigterne paa begge Sider skulle være lige; det kunde de være, og endda var det let mueligt, at den Tilspørgende bragte Examinandus til Tavshed, uagtet de vidste lige meget, men ikke de selv samme Ting. Examinator ville friste samme Skiebne, om han skulle examineres, det kom kun an paa hvem det falt til at giøre Spørsmaal. Baade Examinator og Examinanten maatte vide alt det der kunde siges i den Videnskab, eller og have lært just et og det samme, om lige Indsigter skulle være nogen betydelig Egenskab hos den Examinerende. Der skal baade Kunst og Videnskab og Forstand til at examinere. Tag en halvlærd Herre til Examinator, forstaaer han end at giøre sig tydelig, ja endog kan adskille spitsfindige Kløgter fra det Vigtige og Nyttige, hvad gielder, han vil dog i sin Forfængelighed

50

finde mægtige Fristelser til at lade sin Visdom høre paa de andres Bekostning? Han driller ham med Narrerier, og spørger om det, som ingen skulle bekymre sig om at vide uden for Examen. Man siger for et Ordsprog: En Gal kan spørge om mere end ti Kloge kan svare paa. Jeg for min Part lader mig heller examinere af sindige Mænd, som overgaaer mig meget i Belæsenhed, end af een, der vidste kun halv saa

meget som jeg: han kunde dog vide noget, som jeg ikke vidste, og i Mangel af Kundskab, kunde han hiemme berede sig paa noget, hvormed han kunde fange den allerklogeste.

Der gives i alle Videnskaber noget, som kræver en stærk Hukommelse, og derfor sielden vides uden ad, for Ex. de. forskiellige Læsemaader hos en Autor, hvo kan regne dem op paa sine Fingre, for strax at bruge dem, til at rede sig ud af et, formedelst urigtig Afskrift, vanskeligt Sted? Har man Lyst, da er det ingen Kunst at bryde Folk, dertil behøves kun liden Forstand, Discretion er altid fornøden, og Mistanke er altid ubillig, naar den er ugrundet.

51

Begge Herrer Forfattere foreslaae at giøre Magistere i de forskiellige Philosophiens Grene, som Philologie, Historie, Mathematik, o. s. v., dette er det samme som Doctor i Kirkehistorien, i Dogmatik, Exegetik, den hellige Critik, Moral m. m., de høre samtlig hver under sit Facultet, Titler har jeg aldrig været for, der skulde være for mange af, og nu begynder man jo og at blive sparsomme derpaa. Philocalus gaaer videre, han vil skabe Magistre i Lovkyndighed og Theologien. Manden maae nok ikke vide, at Magistre i Philosophien er det samme som Doctorerne i de andre Faculteter. I Begyndelsen kaldte man dem, som Universiteterne tillagde de høieste Ærestegn i et af Faculteterne Magistre, man havde da Magistros Juris, Medicinæ & c. Men i Theologien giorde de hellige Fædre sig Samvittighed over at bruge det Navn Magister, paa Grund deraf, at Christus Matth. XXIII. 7, 8. forbyder sine Disciple at kalde hverandre Mestere. Med Tiden begyndte Navnet Magister og at gaae af Mode i Medicinen og Lovkyndigheden, hvor i Steden Doctor blev indført, men i

52

Philosophien, som snart var det eeneste Scholastici lagde sig efter, meente de nok de kunde vare Mestere.

Den Forandring jeg ønskede i Magister-Graden, bestaaer deri, først, at den slet intet skulde koste, for det andet ei gives til andre, end dem, som confererede, og for det tredie, være det nærmeste Trin til Befordring. Alt hvad som har Skin af Snyderie, misbilliger jeg: Og uagtet de af Geistligheden, som ere forfængelige nok til at kiøbe sig et Ærenavn, de ikke fortiene, ei burde i Følge det Kongelige Rescript nyde en confererende Magisters Rang og Værdigheder, saa er dog dette Forbud af ingen Nytte, eftersom ingen holder Liste paa de confererende Magistre; tvertimod, da det gierne er en Daarlighed, at attraae en Ære, som man ei gider været over at fortiene, er det ofte skeet, at Udskuddet af Geistligheden har tilforhandlet sig Magister-Navnet, som beholdes, endog naar den Uværdige er sat til Embede; Magister Arent, forhen Præst til Mehren, tiener til Beviis her-

53

Præsterne have desuden tiltaget sig Bonetten, som af Førstningen var et Magister-Insigne; denne kunde de nok miste, med mindre de ville fortiene den, da det altid er en Fordeel, at giøre Fortienester meest kiendelige, mueligt er; Disputatzen ved Magister-Promotionen kunde enten afskaffes, eller og udarbeides og holdes af Magistrandus, trykt omsonst af Universitets-Bogtrykkeren.

De Theologiske Attestatzers Nødvendighed erkiender Forfatteren af upartisk Underføgelse, men han vilde, at der foruden det Kiøbenhavnske, skulde være Provincial-Consistorier, hvor Candidaterne i Provintzerne kunde overhøres. Dette Forslag er jeg bange for ikke var giørligt; thi hvad Bekostning og Besværlighed var det ikke at sanke 4, 5 høilærde Provster sammen en halv Snees Mile borte fra deres Hiem, hver Gang en Candidat skulde overhøres? Imidlertid har jeg aldrig holdt for, at det Theologiske Facultet burde eene examinere, af den Aarsag, at Candidaterne allene lære at binde sig til de Academiske Forelæsninger, og fortælle Professoren ved Examen hvad de

54

Have hørt af ham selv. Philocalus vil foruden Attestatz have Baccalaurei-Grad i Theologien, og Characererne afskaffer han. Mig synes, man kunde beholde det altsammen. Der ere tre Characterer til Attestatz, Rosværdig,

ikke Urosværdig, ikke at foragte,

afpassede efter den forskiellige Fremgang, Candidaten har giort i Videnskaben. Characererne tanker jeg man kunde med Nytte beholde, men kræve mere af hver. Det er en Skam, at nogen bliver Præst, som ei kan læse hele Bibelen i Grundsprogene paa en Tid, da der nesten til et hvert ledigt Kald mælder sig Hundrede Ansøgende og der over. Der er stor Forskiel paa hvad man nu omstunder og strax efter Reformationen kan fordre af den der søger om geistlig Befordring; den Tid fik man tage, hvem man kunde faae, nu er der nok, og derfor kan være des forsigtigere i Valget. Lad være en mindre studeret kunde forrette Embedet med Nytte, han bør give Plads for en anden, som har en lige saa god moralsk Character, men bedre Studeringer. Naar ei alle kan hielpes, er det allerbest at giøre Veien ti! Embeder vanskelig; men

55

naar nogen har overstridt Besværlighederne, bør han og belønnes. Her har man og Grunden, hvorfor jeg vil have Attestatz paa Latin. Er dette Sprog, som Philocalus holder for Kilden til den gode Smag og sande Lærdom, er det tillige en afgiort Sag, at Prædike-Embedet er den almindeligste Belønning for lærde Folk, skulde det da vel være for meget, at fordre til Attestatz af Candidaterne, færdig at kunne forklare sig paa det færde Sprog. Aldrig har nogen Examinator viist sig uvillig til at imodtage Svar paa Dansk; jeg har tvertimod ofte hørt Professoren forlange af Candidaten, at han skulde svare paa Dansk, om han ikke var det Latinske mægtig: Men om og nogen var afviist ved Attestatz, fordi han ei kunde tale Latin, hvilken Ulykke for den lærde Verden! Ophæver man reent Brugen af det latinske Sprog ved at examinere overalt paa dansk, og afskaffe Disputatzerne, er jeg bange for man tilsidst kommer saa vit, at man reent glemmer Latin. De Theolologiske Kunst-Ord ere i Forveien fordanskede, vi have og danske Lærebøger i denne Videnskab, og derfor mangler her den Grund,

56

hvorfor jeg ønskede de øvrige Videnskaber foredragne, og examinerede paa Moders-Maalet.

Til den ringeste Character bør udkræves alt det, som nu bestemmer den øverste Rang til Attestatzer, allene med den Forskæl, at man i Steden for Fædrenes Levnets Historie lader sig nøie med Kundskab om Hoved-Kietterierne, og de Theologiske Læresatzers Historie, og foruden den blotte Oversættelse, forlanger i det nye Testamente en kort Paraphras til Meeningens Oplysning, tilligemed Kundskab om de vigtigste Hermemeutiske Regler. Til næste Character foruden anførte, maatte Candidaten ligeledes kunde paraphrasere over det gamle Testamente, være noget beløben i den hellige Critik, og den nyeste Polemik, for saa vit den angaaer vore Tiders Vildfarelser. Ville man have en Character endnu, kunde man forlange Læsning af visse Patres, Indsigt i nogle Østerlandske Sprog, en vitløftigere Polemik o. s. v. Characterer blive i mine Tanker altid meget nyttige, da de, naar Huusholdningen med dem er rigtig, iblandt flere Søgende bestemme hvo der er den vær-

57

digste, og af denne Aarsag kunde være et fortræffeligt Baand paa de Kirke-Patroner, som Samvittighed ei holde fra at misbruge deres Kalds-Ret. Nu maae enhver Præst, naar han er kaldet, giøre sin Eed paa, at han ei er kaldet i ulovlige Hensigter, og kan vel noget være urimeligere, end at sværge for en anden? Eeder misbruges meget i Dannemark, men jeg kiender intet Exempel mage til dette, hvor en Person tvinges i almindelige Udtryk til at beedige det, han ofte enten slet intet veed, eller og veed det er tvert imod, undskyldende sin Meen-Eed med Nødvendigheden, og anseende hele Sagen som en anbefalet Ceremonie. Og

sandeligen han fortiener vor Medynk, naar Forfatningen i Henseende til Befordringer er saaledes beskaffen, at Vinskibelighed og Duelighed intet hielper, om han engang handler imod Samvittighed, for at giøre sin Lykke med eet. Kalds-Retten i Dannemark er for den allerstørste Part i Privates Hænder, som have kiøbt denne Herlighed, og derfor

maaskee faaer i Sinde at giøre sig den indrentende. Ilde er det, at denne Herlighed er kommen fra Kronen, men Misbrugen

58

maae man vare betænkt paa at forebygge, som og let kan skee paa denne Maade, naar vor Viise Konge vilde befale, at iblant flere Søgende, skulde Kirke-Patronen være forbunden til at kalde den, der havde den beste Character. Kalds-Rettigheden kan dog aldrig være overdragen til nogen Gods-Eiere i anden Meening, end at han skulle vælge den dueligste han kiendte, og skulde det end være skeet i anden Hensigt, kan dette aldrig forbinde en Regent, der aldrig har paataget sig at handhæve Uordener: Naar nu de, som ere bestikkede til at dømme om Candidaternes Duelighed, erklære een værdigere end en anden, bør dette og værre en Regel for den Kaldende.

Bisperne vilde jeg, skulde leveres en Liste paa Candidaterne med hostegnede Characterer, (dette er Philocali Forslag, noget forandret,) og der iblandt maatte Kirke-Patronen ei tage en mindre værdig, naar en værdigere søgte tillige, nemlig, Proprietair-Kald skulde, ligesom de Kongelige, meldes strax ledige i de offentlige Tidender, med Proprietairens Navn og Opholds-Sted, men Ansøgningen skulde tilsendes Bispen, og

59

fra ham til Proprietairen, at denne ei skulde fragaae at have faaet Ansøgningen. Iblant Candidater af lige Værdighed kunde Proprietairen vælge efter Behag. Havde det skeet før, hvor skulde da ikke Videnskaber og Lærdom have blomstret i Dannemark! men Æren for dette, saavelsom for saa mange andre ypperlige Indretninger tænker jeg har været giemt til vor Store Christian.

Det er meget magtpaaliggende, at vigtige Indretninger, saasnart man er overbeviist om deres Nytte og Giørlighed, blive iværksatte, jo før jo hellere; ere de meget fordeelagtige, nægtes det Almindelige den Nytte, som det kunde have høstet af Indretningen i den Tid, da man troede de vare tienlige, men tøvede med Fuldbyrdelsen. Men dette frygter jeg her intet for. Jeg er forsikkret paa, at Monarken, saasnart han ved Overlæg finder dette mit Forslag grundet paa Billighed og Nytte, haster med at iværksætte en Indretning, som vil giøre ham udødelig i Videnskabernes Historie, der skal regne deres lykkelige Alder fra den Tid, den Viise Konge lagde Grundvolden til deres stedsevarende Flor i Dannemark, og eiede

60

ikke allene Viisdom, men og Mod og Hierte nok til at føie de Anstalter, der ræddede de Studerende fra den Undertrykkelse og skammelige Foragt, de sukkede under, der oplivede og reiste dem af den Afmagt, hvori de laae nedsiunkne, til at arbeide med Lyst, fordi de forvissedes om Belønning. Der er intet i Veien, som kunde giøre Opfættelsen af saadan en Forandring fornøden; thi omendskiønt de, der allerede havde taget Attestatz, havde med mindre Møie fortient den høieste Characteer, saa var Lyst og Ærekierhed og det eneste der havde drevet dem saa vit, og hvor det gik, vare de dog mere fortiente end andre, som med Nød vare slupne saa vit, at de havde erholdet Plads iblandt Candidati Ministerii.

Philocalus forestaaer Baccalaurei-Grad i Theologie, et Academisk Æretegn, som er brugeligt i Engelland, og jeg kan ikke andet, end holde med ham heri. Denne Grad skulde give Fortrin for den høieste Character til Attestatz, i Hensende til Befordring. Den skulle give de Præster som tog den, et Slags Rang over de andre, og Fortrin til Provste-Værdighed. Ja, jeg

61

ønkede, at et lidet Mærke i Dragten giorde dem kiendelige iblandt deres Ordens-Brødre, for at opvække Æmulation. Denne Grad, saavel som alle andre, skulle intet koste, Candidaterne skulle. conferere og disputere paa Latin.

Dimis-Prædiken kunde gierne holdes, som Forfatteren af upartisk Undersøgelse foreslaaer, for Stiftets Bisp. Den saa kaldte Bispe-Examen er jeg ikke saa meget for skulle afskaffes, som skierpes. Det er gandske begribeligt, at en Person kan være antagelig ved Attestatz, og siden en halv Snees Aar derefter eller meer, naar han kommer til Bispe-Examen, have glemt alt det han vidste; men bliver altid forunderligt, at i en halv Snees Aar skulde man ikke høre nogen i begge Rigerne at være rejiceret ved Bispe-Examen, dersom denne Prøve havde altid været saa skarp som den burde. Men dette kan der let raades Bod paa, allene at Hans Majestæt lader udgaae en alvorlig Befalning til samtlige Biskoper denne Sag angaaende, saa er det bragt i Rigtighed. Jeg ønskede tillige, at det maatte befales to Geistlige. Stifts-Provsten med en anden

62

Byens Præst, som Biesiddere at bivaane denne Examen. Naar den blev saa skarp som den burde være, vilde vist en Hoben af det elendige Tøi, som i de barmhjertige Tider for en tre fierding Aar siden saa hyppig løb op til Attestatz, blive hindret fra at beklæde et Embede, hvortil de fattes de fornødne Indsigter.

Af denne hele Afhandling sees let, at jeg setter stor Priis paa Examiner; jeg maae tilstaae, jeg begriber ikke, hvorledes en Indretning kan i sig selv være skadelig for Studeringer; (thi om Misbrug er intet Spørsmaal, de bør rettes,) der sætter de Studerende i en bestandig Virksomhed, driver dem frem fra et mindre til et større, som oftest er et Belønnings-Middel for Flid, i det ringeste deri, at det bestemmer Forskiellen imellem den Arbeidsomme og den Lade, og endnu kunde blive uendelig kraftigere og nyttigere, naar det baade udmærkede og belønnede Fortienester.

Førend jeg slutter min Afhandling, vil jeg anføre et Exempel, som nu faldt mig ind, og synes mig at bevise Nytten baade

63

af Examiner, og den Plan jeg har foreslaaet til geistlige Befordringer. I Tübingen forbindes alle Theologiske Studentere Aaret efter at de ere indskrevne som Studentere, at tage Magister-Graden, som der er det samme som anden Examen hos os, for at nyde Stipendium Ducale. Naar de ere komne ind paa Convictorium, maae de strax studere Theologie efter en vedtagen Lærebog, og blive ugentlig overhørte deri af Repetenterne i nogle af Professorernes Nærværelse. De forfremmes til Præstekald eftersom de have været der længst, naar intet er ar udsætte paa dem, og de selv ei begiere sig for denne Gang forbiegaaede. Alle ere eenige i, at der intet Sted i Tydskland findes saa got og oplyst Præsteskab, som i de Wurthembergiske Lande.

64